

В І Д З И В

офіційного опонента – доктора філософських наук, професора Беха Володимира Павловича – на дисертацію Рябченка Володимира Івановича на тему: «Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Актуальність теми докторської дисертації Рябченка Володимира Івановича на тему: «Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу», що подана на захист у формі монографії (Рябченко В. І. Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу. [Монографія]. – Київ : Фітосоціоцентр, 2015. – 674 с.), зумовлена необхідністю дослідження комплексу проблем, які потребують системного розв'язання для забезпечення цивілізаційного розвитку сучасного українського суспільства, успішність якого унеможлиблюється без належної якості функціонування вітчизняної вищої освіти.

Комплекс проблем у розбудові національної вищої школи породжується, на думку дисертанта, низкою причин, взаємопов'язаність яких визначається тріадою: загальноцивілізаційний контекст – українське суспільство – вітчизняна вища школа, у якій українське суспільство, як носій чинників безпосереднього впливу на стан і динаміку вищої освіти України, відіграє виключно активну роль посередника.

Доцільність розгортання саме такого формату соціально-філософського дослідження дисертант пояснює так: «У 2005 році Україна офіційно приєдналась до Болонського процесу, що передбачає інтеграцію в Європейський простір вищої освіти. Розгорнулась діяльність з євроінтеграції системи вищої освіти як соціального інституту в суспільстві, держава якого, по-

перше, до 2013 року реально тяжіла до інтеграції в діаметрально протилежний від Західноєвропейської цивілізації бік. По-друге, держава як політичний інститут взяла курс на згортання демократії в українському суспільстві й утвердження в ньому авторитаризму, замінюючи силу закону силою влади. Тому, незважаючи на виконаний великий обсяг роботи з інституційної адаптації вітчизняної системи вищої освіти щодо її відповідності формальним критеріям Європейського простору вищої освіти, реальний зміст й особливо якість нашої вищої освіти за останнє десятиліття не поліпшились. Принаймні суттєво, як того вимагає Європа» (С.2 автореф. і С.7. монограф.)

Тема дослідження знаходиться у руслі реалізації державних програм освіти і є складовою наукового дослідження Інституту вищої освіти НАПН України, а саме відділу соціальних проблем вищої освіти та виховання студентської молоді Інституту вищої освіти НАПН України: 2006-2008 рр. «Вища освіта України як фактор цивілізаційного визначення молоді» (державний реєстраційний номер – 0106U002013); 2009-2011 рр. «Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді» (державний реєстраційний номер – 0109U000290); 2012-2014 рр. «Вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні» (державний реєстраційний номер – 0112U02215), що додає дисертаційному дослідженню практичної значущості і пріоритетності.

Конфігурацію дисертаційної роботи закономірно визначили обрані дисертантом складові науково-пошукової роботи, а саме: об'єкт і предмет, мета і завдання дослідження, та провідна ідея наукового пошуку – встановити стан і перспективи розвитку вищої освіти України залежно від метаморфоз українського суспільства і закономірностей розвитку планетарної спільноти.

Теоретико-методологічний і категоріальний апарат теоретичного пошуку сформований таким чином, що дає змогу досліднику поступово рухатись по проблемному полю і послідовно аналізувати: стан вітчизняної вищої школи в контексті сучасного українського суспільства; проблему компетентності у загальноєволюційному й суспільному контекстах;

цивілізаційні визначення модернізації вищої освіти України; сучасний стан вітчизняної вищої школи крізь призму актуалізації особистості студента; демократизацію як засіб подолання некомпетентності й шлях оздоровлення українського суспільства та його вищої школи.

Сутність дисертаційного дослідження В. І. Рябченка у концентрованому вигляді полягає у розробці оригінального погляду на стан і шляхи модернізації вітчизняної вищої освіти під впливом загальнопланетарних тенденцій сучасного розвитку людства, у якому українське суспільство відіграє роль медіатора або посередника.

Таким чином, дисертант виходить з того, що соціальні проблеми вищої школи детермінуються первинними та вторинними умовами. До первинних умов він слушно відносить все те, що пов'язане зі станом соціального організму України. Вторинні умови цілком доречно пов'язуються ним зі станом планетарного соціального середовища. Механізм їхнього впливу на первинні умови діє у фоновому режимі.

Саме ансамбль суспільних відносин країни є тим середовищем, з якого виникає й розвивається вся сукупність проблем національної вищої школи. Зі зміною цієї системи змінюється й сукупність проблем вищої школи. Виникнення нині соціальних проблем у системі вищої освіти означає, що соціальне ціле – організм України – набуває органічної цілісності і тому потребує якісно нового стану свого функціонального органу, тобто якісно нової системи вищої професійної освіти. Звідси цілком виправданим є те, що дисертант у цьому дослідженні аналізував вищу школу як специфічний орган у тісному взаємозв'язку із суспільним і загальноцивілізаційним контекстами.

Важливим методологічним рішенням автора у дисертації слід визнати те, що дослідження розгортається у предметному полі соціальної філософії з позицій, за визначенням дисертанта, «світоглядно-компетентнісного підходу». Такий формат зобов'язав його зайняти оригінальну світоглядну позицію в дослідженні, що дало йому можливість порівняно з іншими дослідниками проблематики вищої освіти побачити, проаналізувати й висвітлити дещо

інакше проблеми вищої школи України та причини, що їх породжують.

Це відбулося через те, що дисертант виходить за межі предметних полів педагогіки вищої школи й філософії освіти, на яких найбільше здійснено дисертаційних досліджень різних рівнів і форматів з проблематики вищої освіти України, і «увійшов» у предметне поле соціальної філософії, яка більшою мірою переймається дослідженнями особистості людини, суспільної та загальноцивілізаційної проблематики.

Таким чином, у монографії – дисертації – В. І. Рябченка здійснено надзвичайно всеосяжне, самостійне і завершене дослідження стану вищої школи України у горизонті соціальної філософії, результатом якого є теоретико-методологічна реконструкція всієї системи її внутрішніх і зовнішніх зв'язків. Це означає, що дисертант виявляє низку чинників цивілізаційного походження, що є атракторами саморозгортання планетарної системи освіти і, чи не вперше, досить детально каталогізує низку соціальних хвороб українського суспільства (С. 93-94 моногр.), що на практиці викривляють морфологію і спотворюють функціонал вищої школи України як цілісної системи (С. 476-480 моногр.) і, як наслідок, суттєво гальмують реалізацію Закону України «Про вищу освіту» (2014).

Працюючи у горизонті соціальної філософії, дисертант обґрунтує критерії, спираючись на які можна діагностувати сучасний стан українського суспільства з огляду на очевидні тенденції в його розвитку. З цією метою він вводить оціночну шкалу, за якою можна експертним методом у першому наближенні здійснити діагностику соціального стану суспільства, зокрема: абсолютно здорове суспільство; здорове суспільство; хворе суспільство; тяжко хворе суспільство; безнадійно хворе суспільство (С. 92-93 моногр.) – і встановлює залежність стану системи вищої освіти України від стану суспільства.

Далі він подає визначення кожного із зазначених станів суспільства. Абсолютно здоровим суспільство логічно вважати, якщо в ньому відсутні будь-які соціальні хвороби. Таких суспільств не існує в природі, принаймні у світі людей. Тому й Україна апріорі не може претендувати на таку оцінку.

Здоровим логічно вважати таке суспільство, де мають місце соціальні хвороби, але в ньому діють захисні механізми, які не дають їм змоги розповсюджуватись до масштабів соціальних епізоотій, локалізують та нейтралізують їх у стадіях, коли вони ще не створюють реальної загрози для благополуччя громадян та суспільного розвитку в сучасних цивілізованих вимірах.

Хворим суспільство логічно визнавати за таких умов, коли в ньому соціальні хвороби мають системний характер і не локалізуються за відсутністю відповідних механізмів нейтралізації чи збалансування та стають хронічними з тенденцією до розростання в масштабах соціуму.

Тяжко хворим суспільством логічно вважати, якщо воно системно вражено хронічними соціальними хворобами, які розростаються і поглиблюються в соціальному просторі без тенденцій до їхньої локалізації та системного лікування.

Безнадійно хворим суспільство виглядає, якщо воно тотально деморалізується, розтлівається соціальним паразитизмом та іншими соціальними хворобами й має стійку тенденцію спотворення, деградації його основних інститутів, зокрема держави, права, моралі, сім'ї, школи, науки, освіти, коли в ньому тотально культивується конформізм громадян та відсутні ознаки системних модернізацій суспільних відносин, які б дали змогу вийти з такого стану, що може оцінюватись як його системна криза.

При цьому стан українського суспільства він визначає суперечливо. Так, наприклад, на С. 6 автореферату воно, суспільство, «соціально хворе й потребує системного оздоровлення, оскільки соціальні хвороби, якими суспільство вражене, мають системний характер», а на С. 11 автореферату українське суспільство вже визнається «тяжко хворим».

Дисертант подає перелік основних соціальних хвороб та розкриває сутність найбільш небезпечних з них – відчуження влади, соціальний паразитизм, корупція, цивілізаційний цинізм, лобізм, протекціонізм, які блокують цивілізований розвиток України та якість вищої освіти. У тісному

взаємозв'язку із суспільним контекстом охарактеризовано загальний стан вищої школи України та визначено, що вона найбільше потерпає від «подвійних моральних стандартів, корупції та протекціонізму некомпетентності».

При цьому він зазначає, що з огляду на перелік соціальних хвороб та на їхній перебіг у сучасному українському суспільстві є достатньо вагомі підстави вважати корупцію найзагрозливішою соціальною хворобою, яка знекровлює й позбавляє Україну цивілізованого, а в підсумку й історичного майбутнього. Корупція як надзвичайно небезпечне й загрозливе явище пронизало всі структури й клітини суспільного організму України (С. 95 монограф.). Це стосується, на думку дисертанта, й системи вищої освіти.

Логічною виглядає і загальна структура роботи. В першому розділі спочатку проведено соціально-філософський аналіз вітчизняної вищої школи, визначено її роль та місце в суспільстві, концептуалізовано актуальні проблеми, які гальмують чи взагалі блокують успішний цивілізований розвиток українського суспільства й негативно впливають на стан вітчизняної вищої школи та якість вищої освіти. Розглянувши стан вітчизняної вищої школи у форматі дискурсу інших авторів і дослідників, які переймаються проблематикою вищої школи, автор дійшов висновків, що «Найбільш деструктивно на стан і результати діяльності вищої школи впливають корупція, протекціонізм некомпетентності, подвійні моральні стандарти, культивування цинічного прагматизму».

У другому розділі значну увагу приділено аналізу проблеми компетентності і факторам, які сприяють ескалації некомпетентності в соціальному просторі. Зокрема, вперше, принаймні у вітчизняному соціально-філософському дослідженні, розкрито сутність світоглядної компетентності.

З'ясовано атрибути доцивілізаційного й цивілізаційного людства, завдяки чому осмислено і визначено сутність власне цивілізаційного. Встановлено, що цивілізаційне не заміщує, а розвиває доцивілізаційне надбання людиною у своєму еволюціонуванні. Атрибутами людства, завдяки

яким воно відділилось від тваринного світу й з якими увійшло в цивілізаційну фазу свого розвитку, є розум і совість людини, суспільна мораль і природне право. З утратою будь-якого з цих атрибутів втрачається власне людське, тобто те, що робить людського індивіда людиною в його соціальній еволюції. Це є ті базові засади, на які має спиратись цивілізаційний розвиток людства. Автором аргументовано доведено, що руйнує ці засади цивілізаційний цинізм.

Доволі продуктивним за своєю доказовістю загрози такої руйнації виявилось здійснене ним у цьому розділі дослідження проблеми компетентності через тріаду: авторитаризм – цинізм – конформізм. На підставі ретроспективного аналізу радянського режиму влади крізь призму пострадянської соціальної дійсності доведено, що авторитаризм у тоталітарному виявленні множить цивілізаційний цинізм без будь-яких обмежень. Авторитаризм і цинізм у свою чергу породжують тотальне культивування конформізму в середовищі тієї спільноти, яка перебуває у соціальному просторі, на який розповсюджується вплив авторитарної влади.

У третьому розділі В.І. Рябченко пропонує власний варіант аналізу та прогнозу стосовно цивілізаційного визначення модернізації вищої освіти України. Пояснено, що можливості вітчизняної вищої школи як засобу цивілізаційного визначення студентської молоді надзвичайно ускладнені тим, що в сучасному українському суспільстві нехтується мораль, сповідується цинічний прагматизм і культивуються світоглядні цінності, які докорінно відрізняються від світоглядних цінностей успішних цивілізованих країн світу й зокрема Європи, в яку має інтегруватись Україна разом зі своєю системою вищої освіти.

Обґрунтовано застереження щодо культивування гасла «суспільства знань» як метаморфози сцієнтизму технократичного штибу, під яким знання розглядаються й пропагуються як потенційне благо-самоцінність, а поза увагою при цьому залишається те, що вони мають потенційну силу руйнації, коли спрямовуються на творення зла, а не добра, що стає очевидним у процесуальності та реальному втіленні знань. З'ясовано, що не знаннями

визначається якість суспільства, а навпаки, суспільство визначально впливає на якість знань, а головне – їхню затребуваність та спрямованість у вимірах добра чи зла в об'єктивації соціального буття як реальності.

Сформульовано концептуальні зауваження щодо модернізації вітчизняної вищої освіти у контексті Болонського процесу, одне з яких полягає в застереженні від механізму селекції, що може працювати в односторонньому напрямку за принципом «краще Європі, а гірше Україні». Для того щоб упередити й за можливості локалізувати небезпечні наслідки дії такого механізму, потрібна адекватна державна політика, яка б уберегла нашу країну від витікання інтелекту як у Європейський простір вищої освіти й науки, так і на зарубіжні ринки праці.

У четвертому розділі автором здійснено концептуальний аналіз сучасного стану вітчизняної вищої школи крізь призму актуалізації особистості студента. У цьому розділі В.І. Рябченко всебічно висвітлив найбільш важливі проблеми вітчизняної вищої школи, які негативно впливають на якість вищої освіти, зокрема: зроблено критичний аналіз педагогічної парадигми навчально-виховного процесу, яка, мов прокрустове ложе, не дає змоги системно осягнути дослідження й розв'язання проблем вищої школи, які виходять за межі предметного поля педагогіки; обґрунтовано необхідність збереження фундаментальної підготовки фахівців як невід'ємної складової місії вищої школи; висвітлено управлінський аспект системного й своєчасного оновлення змісту підготовки фахівців у вищій школі; проаналізовано причини проблеми професіоналізму викладача як основного суб'єкта взаємодії зі студентом у вищій школі; висвітлено основні чинники, які блокують актуалізацію особистості студента як дієвого фактора розвитку вітчизняної вищої школи; розроблено й запропоновано концептуальну модель соціалізації особистості студента.

П'ятий – заключний – розділ дисертаційного дослідження присвячено обґрунтуванню суспільної солідарності як базової умови успішного державотворення України, визначенню шляхів подолання ціннісного розколу

та оздоровлення сучасного українського суспільства. Автором сформульовано концептуальні положення й пропозиції демократизації як безальтернативного шляху системного оздоровлення сучасного українського суспільства та його вищої школи й засобу подолання некомпетентності, оскільки лише в умовах демократії можливо розбудувати правову державу й створити цивілізоване конкурентне середовище, завдяки чому сформуються й запрацюють суспільні механізми здорової соціальної селекції.

До позитивних здобутків автора дослідження необхідно віднести здійснений автором ретроспективний огляд реформ у системі вищої освіти України на предмет поліпшення якості вітчизняної вищої освіти.

Особливої ваги цей аналіз набуває ще й з огляду врахування особистого досвіду В. І. Рябченка, який понад тридцятирічний досвід роботи у вищій школі був безпосереднім учасником тих радикальних змін, які відбувались у системі вищої освіти, і це, безумовно, дає автору більш вагомі підстави як для порівняння, так і для критичного аналізу освітніх реформ.

Логічно, що кінцевим продуктом науково-дослідної роботи дисертанта є його пропозиції щодо оздоровлення системи вищої освіти України, які подано на С. 617-619 вищезазначеної монографії.

Основні концептуальні положення і принципи оздоровлення сучасного українського суспільства, на думку дисертанта, полягають у наступному:

- державі як політичному інституту влади необхідно довіритись у виборі своїх суб'єктів та підкоритись у контролі за їхньою діяльністю власному народу;
- суспільна справедливість можлива за умови, коли народу легко, а владі навпаки;
- красиво жити не забороняється панівним суб'єктам суспільства за умови, коли не бідує народ;
- свобода владних суб'єктів має балансуватись адекватною відповідальністю в поточному суспільному житті синхронно й невідворотно, а не пролонговано й невизначено, наприклад лише під час виборів;

- незалежність Держави гарантується залежністю її владних суб'єктів від власного народу й громадян того соціального простору, на який розповсюджується владний вплив конкретного суб'єкта;

- суб'єкти влади не будуть праведними в тій системі, праведність якої залежить від них, і навпаки, неправедні суб'єкти змушені діяти праведно в тій системі влади, яка до цього їх спонукає;

- традиційне право безсиле проти «телефонного права» владних суб'єктів, а тому в чинному правовому просторі вони завжди будуть залишатись безкарними за своє свавілля, яке неможливо «схопити за руку». Альтернативою цьому може бути лише жорстка політична відповідальність через відлучення від влади суб'єктів за їхні неправедні діяння на підставі (у вимірах моралі) суспільної оцінки, а не правової, яка за браком беззаперечних доказів їхньої провини приречена на неадекватність;

- відлучення від державної влади суб'єктів, які нею зловживали або мали негативні наслідки своєї діяльності, має утвердити в суспільстві реальну, а не номінальну політичну відповідальність;

- без реальної політичної відповідальності суб'єктів держави як політичного інституту влади неможливо сформувати політичну націю, визначальним критерієм чого має бути самодостатність народу у власному державотворенні;

- влада за своєю сутнісною природою не схильна до самоконтролю, самокритичного аналізу власних дій та самообмеження. Тому суб'єкти такого контролю, критичного аналізу й обмежень повинні перебувати за межами системи влади й бути незалежними від неї. Це імунітет держави, а значить і суспільства, що оберігає від системних соціальних хвороб суспільний організм, які неминуче ведуть до занепаду й деградації весь народ, який стає заручником непідконтрольності, безвідповідальності та свавілля влади;

- суб'єкти громадянського суспільства здійснюють системний моніторинг за поточною діяльністю владних суб'єктів на всіх рівнях її гілок і в разі необхідності апелюють до Президента України, який має неухильно і

невідворотно притягувати до відповідальності тих суб'єктів, які зловживають владою або некомпетентні в її ефективному суспільному використанні;

- запровадити механізми відкликання з усіх виборних посад суб'єктів влади, які скомпрометували себе зловживаннями або виявили некомпетентність;

- міра політичної відповідальності має визначатись термінами відлучення від державної влади в будь-яких її виконавчих та представницьких органах (від сільського голови – до Президента України; від сільської Ради – до Верховної Ради) тих суб'єктів, які з нею не справились чи зловживали нею, зокрема: за некомпетентність у користуванні владним статусом – від п'яти років і більше; за зловживання владою – від десяти років і пожиттєво; за відкликання мандату депутата – від десяти років і більше;

- визначення оцінки (оцінюю позитивно; не визначився; оцінюю негативно) виборцями діяльності перших осіб основних гілок влади, зокрема: на загальнодержавному рівні – Президента, Голови Верховної Ради, Прем'єр-міністра; на регіональному та районному рівнях – представника Президента України, голови Ради, голови виконкому. Оцінка здійснюється шляхом таємного голосування під час чергових виборів відповідного рівня. Особа, яка отримала негативну оцінку, має усунути від роботи в будь-яких структурах державної влади на термін не менше п'яти років. Висловлена виборцями оцінка роботи владної особи за період перебування на відповідній посаді фіксується в анналах історії району, міста, області, держави;

- негайне скасування негативних законів і насамперед тих, де закладено преференційні норми під задоволення приватних інтересів;

- моніторинг законотворчого процесу, яким об'єктивується правовий простір держави, та синхронне інформування українського народу про негативні норми, що закладаються та запроваджуються в наших законах, і про тих народних депутатів, які їх підтримали своїм голосуванням;

- забезпечення соціального простору і часу, в яких розгортається соціальна дійсність українського суспільства, адекватним інформаційним

простором і часом, що має бути збалансовано розподіленим між усіма гілками влади і громадянським суспільством. Це має слугувати запорукою створення рівних можливостей для здійснення перманентних публічних комунікаційних процесів, зокрема: у регулярному звітуванні суб'єктів всіх гілок та ієрархічних рівнів влади за свою роботу та у своєчасних відповідях, поясненнях ними щодо розв'язання невідкладних і болючих проблем як всієї громади, так і окремих її мешканців перед громадянами того соціального простору, на який розповсюджується їхній владний вплив; у відстоюванні своїх прав, повноважень як суб'єктами влади, так і пересічними громадянами перед мешканцями відповідного району, регіону чи перед усім українським народом. Це має слугувати запорукою прозорості здійснюваної політики та службової діяльності владними суб'єктами на рівні місцевих громад, регіонів і загалом українського суспільства.

Основні ідеї і положення дисертації В.І.Рябченка мають ознаки новизни і розширюють коло теоретичних впливів вітчизняної соціальної філософії на освітянську практику. Саме використані у цьому дослідженні філософські поняття висвітлюють важливість формування якісно нових світоглядних засад діяльності дослідників, керівників і викладачів ВНЗ, що працюють у сфері вищої освіти України, оскільки добре відомо, що якісна теорія визначає ефективну практику.

Серед них, насамперед, такі поняття, як: «світоглядна компетентність», «протекціонізм некомпетентності», «цивілізаційний цинізм» як «усвідомлено хибної свідомості» (за П. Слотердайком), «соціальний паразитизм», «соціальний канібалізм», «подвійна мораль в освіті», «ескалації некомпетентності в соціальному просторі» та ін. Тому дані семантичні одиниці мають стати предметами прискіпливого наукового аналізу психологів, соціологів, політологів, менеджерів освіти, культурологів, педагогів та інших фахівців.

Отже, теоретична новизна результатів, отриманих у цьому дослідженні В. І. Рябченком, зумовлена концептуальним осягненням та інтерпретацією

інституціональних залежностей, функціональних розривів і, навіть, протилежностей, що нині існують у взаємовідносинах між «планетарним середовищем – українським суспільством і системою вищої освіти України».

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження В. І. Рябченка полягає у можливості використання його ідей як наративів політичної, науково-дослідної, організаційної і навчально-виховної роботи у сфері вищої освіти України. Саме на цій підставі у читачів монографії або дослідників і практиків, що будуть ознайомлені з його працями, має відбутися корекція світогляду або «розширення свідомості», і тоді сприйняття вищої освіти України буде мати більш системний, тобто буде утримувати більш складний і більш взаємозалежний вузол суспільних сил і відносин, а їх рішення будуть більш демократичними, більш збалансованими за інтересами держави, бізнесу, громадянського суспільства, працівників освіти, а головне, студентів як замовників і активних учасників навчально-виховної роботи у ВНЗ.

Отже, позитивно оцінюючи науково-дослідницьку роботу В. І. Рябченка, слід зазначити, що в ній є деякі теоретичні положення і висновки, що мають суперечності або дискусійний характер і потребують подальшого уточнення.

- По-перше, автор значною мірою штучно ускладнив мету дослідження, оскільки визначив її як «концептуалізація з позицій світоглядно-компетентнісного підходу соціально-філософського аналізу стану вищої школи залежно від суспільства, в якому вона функціонує, й загальноцивілізаційного контексту та з'ясування й демонстрація його пізнавальних можливостей», а тема сформульована як «Вища школа України у загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу».

- По-друге, у преамбулі до наукової новизни (С.6 автореф.) і у визначенні теоретичного і практичного значення дослідження (С.9 автореф.) зазначено, що автор запропонував «концепцію соціально-філософського

аналізу», тобто запропонував не модернізоване бачення «вищої школи України у загальноцивілізаційному контексті», а подає у якості кінцевого продукту новий методологічний інструментарій аналізу явища вищої школи. Тоді як зміст науково-дослідної роботи дисертанта фактично розкриває не методологічні процедури аналітичної діяльності, що добре відомі науковому загалу, а оцінює стан і проблеми вищої школи України.

- По-третє, дисертант не проводить різниці між категоріями «соціальний інститут освіти» і «соціальний організм вищої школи», а це веде до певної плутанини у змісті аналітичної діяльності і висновках дисертанта (С.89, 436, 473 монограф. та ін.), оскільки соціальні інститути не мають складовими людей, наприклад, соціальний інститут релігії – це одне, а церква як громадська установа – зовсім інше утворення.

- По-четверте, у монографії значне місце займають матеріали, що мають відносно значення до аналізу предметного поля цього дослідження, наприклад: роздуми автора про стан і тенденції у сфері українського села і сільського господарства нашої країни; походження влади, впливу релігії і церкви на освіту, тоді як громадянське суспільство, яке на основі Закону України «Про вищу освіту» (2014) має утворити у співдружності з державою більш демократичну форму державно-громадського управління ВНЗ, «випало» з поля зору дослідника.

- По-п'яте, досить поверхневим виглядає аналіз явища «суспільства знань», оскільки дисертант зводить його до «гасла і метаморфози технократичного сцієнтизму», тоді як протягом останніх десятиліть сформувався і вийшов на перший план принципово новий вид суспільного виробництва, а саме – духовне виробництво, що на практиці утверджується як «економіка знань» або «нооекономіка» і яке потребує принципово нової професійної підготовки робочої сили, на що й має бути спрямована діяльність вищої школи у горизонті підготовки креативних і самодостатніх лінійних фахівців, технологів, програмістів і менеджерських кадрів.

•По-шосте, автор у ході багатогранної аналітичної роботи не піднімається у теоретичних узагальненнях над побудованою ним же моделлю організаційної взаємодії вищої школи України, українського суспільства і планетарної спільноти, оскільки у своїх оцінках він не звертається до категорій: гомеорез, гомеостаз і гомеорез як типових станів і алгоритмів буття функціональних соціальних систем, що дещо знижує рівень висновків теоретичного аналізу явищ у сфері вітчизняної вищої професійної освіти.

•По-сьоме, думку дисертанта про те, що «гармонізацію мотиваційного механізму життєдіяльності викладача відповідно до сучасної місії вищої школи слід розглядати як одну з ключових соціально-етичних проблем державної політики й вузівського менеджменту, успішне розв'язання якої створить передумови до подолання інших проблем, що з нею тою чи іншою мірою пов'язані» (С. 535 монограф.), слід вважати правомірною, але далеко не самодостатньою для модернізації вищої освіти України, оскільки вона потребує докорінного оновлення змісту і форм навчально-виховного процесу, використання розвиваючих засобів освіти, а, головне, нової методологічної культури викладачів, оскільки сучасний ринок вже сьогодні потребує не формувати засобами/силами суспільства, а виховувати креативну особистість на засадах самоорганізації і самодостатності.

•По-восьме, висновок дисертанта про те, що «не знаннями визначається якість суспільства, а навпаки, суспільство визначально впливає на якість знань, а головне – їхню затребуваність та спрямованість у вимірах добра чи зла в об'єктивації соціального буття як реальності» (С. 7 автореф.), є, на нашу думку, недостатньо проаналізованим дисертантом, оскільки відомо, що у процесі породження соціального світу саме знання визначають якість суспільства, а у процесі функціонування, навпаки, громадянське суспільство у сукупності з державою впливають на знання, а відтак і на джерело знань, тобто на долю національної системи освіти.

•По-дев'яте, протягом усього дослідження дисертант наполегливо проводить тезу про те, що він розглядає функціонування вищої школи

України «в умовах ноосфери» (С.6, 88-89, 317, 439, 476, 502, 632 та ін.). Ця теза потребує, на нашу думку, більш детального пояснення, якщо він навіть поділяє висновок В. А. Курдюма про те, що з середини ХХ століття «людство передчасно, але невідворотно, відповідно до тенденцій започаткованого ним науково-технічного прогресу, виштовхнуло себе з біосфери й перейшло у ноосферу як своє рукотворне дітище, яке набуло вже всіх ознак самодостатньої системи, що розвивається за своїми властивостями й законами. Які, як виявляється, людина не знає, а тому й неспроможна дієво впливати на перебіги свого подальшого цивілізаційного розвитку, оскільки останній віднині перебуває в безпосередній і визначальній залежності від ноосфери» (С. 168 монограф.).

•По-десяте, концентрація уваги дисертанта на «світоглядній компетентності» свідчить про його «загравання з педагогікою», тоді як обраний ним рівень узагальнення вимагає вести мову про нове мислення, що викликається «духом інформаційної доби» і має обслуговуватись не свідомістю людини, а вищим рівнем її розумової діяльності – самосвідомістю особистості.

Дисертантом, як свідчить зміст цієї науково-дослідної роботи, що захищається у формі монографії, вирішено важливу наукову проблему – побудував і дослідив модель трьохсторонньої залежності вищої освіти України, а саме: 1) від стану власних внутрішніх зв'язків, 2) від стану і впливу українського суспільства і 3) від саморозгортання планетарної спільноти, що рухається до стану Світового суспільства знань. Нагадаємо, що до нього, як правило, дослідники розглядали двовимірні моделі на кшталт «вища школа – суспільство» або «вища школа – конкретний чинник, наприклад, глобалізація/інформатизація».

При цьому з'ясовано суперечливість місця і ролі людини та її організаційних утворень, наприклад, держави і навіть групи держав, у проявах «соціальної дееволюції». Як доводить дисертант, «з усією очевидністю постає проблема неадекватності людини в користуванні набутками науково-

технічного прогресу, що нині підтверджує Росія, яка у дусі темного середньовіччя брутально порушила світовий порядок глобальної земної цивілізації», яка нині функціонує й розвивається в умовах становлення онтологічної, організаційної, інформаційної і мовної єдності планетарної спільноти.

Спрямованість круглих столів, методологічних семінарів, науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація результатів дисертаційного дослідження В. І. Рябченка, характер статей дисертанта, в яких відображено положення дисертації, повною мірою розкривають дослідницьку проблему, яка актуалізована темою, основною метою й завданнями його дисертаційної роботи.

Роботу подано якісним науковим стилем і діловою українською мовою. Завдання дослідження, що були поставлені дисертантом на початку наукового пошуку, виконано, тому мету дослідження, внаслідок виконання зазначених завдань, досягнуто.

Автореферат дисертації В. І. Рябченка дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що ставляться МОН України до дисертаційних матеріалів. У його тексті відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого В. І. Рябченком дисертаційного дослідження.

Зміст автореферату та основні положення монографії-дисертації є ідентичними. Оформлення автореферату цього дисертаційного дослідження, що захищається у формі монографії, відповідає вимогам ВАК України.

Отже, дисертаційне дослідження Володимира Івановича Рябченка на тему: «Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу», що подана на захист у формі монографії (Рябченко В. І. Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу. [Монографія]. – Київ : Фітосоціоцентр, 2015. – 674 с.), за змістом відповідає спеціальності 09.00.03 – соціальна

філософія та філософія історії, є завершеним і самостійним дослідженням, відповідає п. 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, а її автор – Володимир Іванович Рябченко – заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

**Офіційний опонент,
доктор філософських наук, професор,
директор Інституту управління
та економіки освіти Національного
педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова**

8 грудня 2015 року

